

Kadın Haklarının Evrimi ve Kadın-Tıp İlişkisi ve Hasta Bakımına Dini Etkiler

Yar. Doç. Dr. Serap TORUN

Kadın haklarının Evrimi ve Kadın-Tıp ilişkisi

İlk çağlardan XIX. yüzyıla kadar süregelen profesyonel tıp uygulamaları genellikle erkek egemen gibi görünürse de her yerdeki gibi geri planda kadın izlerine rastlanmıştır.

XIX. yüzyılda, ebe, hasta bakıcı, fitoterapist olarak gönüllülük çerçevesinde sağlık hizmeti sunan ve bu yolda kimi zaman "cadılık" isnadıyla ölüme gönderilen kadın, tıp dünyasında doktor ve hemşire olarak var olmaya başlamıştır. Bu gelişmenin temelinde, cinsiyetler arası eşitliğe yönelen insan hakları anlayışının yaygınlaşması, kadın hakları hareketinin ve feminizmin giderek güçlenmesi, dinin akıl ve yaşam üzerindeki hükümlerinin çağdaş bilimsellik anlayışının devreye girmesiyle zayıflaması yer almıştır.

Tek tanrılı Ortadoğu dinlerinin, kadına karşı tutumu ilk dönemlerinde daha belirsiz sonraki dönemlerinde daha aşikâr şekilde olumsuz ayrımcılık şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu tutumun tarım devriminden beri süregelen bir geleneğin parçası olduğunu söylemek mümkündür.

Kilise kadına hoşgörüsüzce yaklaşmış, onu geri plana itmiş ve sorumluluğu yalnızca evi ile çocuklarına karşı olan bir figür haline getirmiştir.

İslamiyet'te de, kadının yerinin evi, misyonunun kendini kocasına ve çocuklarına adanmış olduğu anlayışı dinin doğrudan hükmü olmamakla birlikte yaygın biçimde benimsenmiştir.

Lady Mary Wortley Montagu (1689–1762)

Marquise de Condorcet (1764–1822)

Kadın hakları konusu, bireysel özgürlük kavramının önünü açan endüstri devriminden hemen sonra gündeme gelmiştir.

Büyük Fransız İhtilali kadın hakları hareketini, kadın hareketi ise tıp alanında kadının yer bulmasını sağlayan önemli birer unsur olmuştur.

Modern anlamda bir felsefe ve bir hareket olarak feminizmin ortaya çıkışı, aydınlanma döneminde, kadının eğitimi hakkını savunan Montagu ve Condorcet gibi özgürlükçü düşünürlerin etkisiyle olmuştur.

XIX. yüzyılda cinsiyetler arası eşitsizlikten duyulan rahatsızlık arttıkça, reaktif olarak ortaya çıkan kadının üstünlüğü düşüncesine dayanan fikir ve eylem hareketi, giderek organize bir hal almıştır. Bu harekete Fourier tarafından 1837'de "Feminisme" adı verilmiş ve bu ad kitlelerce kabul görmüştür. Fourier, 1808 gibi erken bir tarihte kadın haklarının genişletilmesinin, tüm toplumsal ilerlemenin genel prensibi olduğunu öne sürmüştür.

Charles Fourier (1772–1837)

John Stuart Mill (1806–1873)

Mill cinsiyetler arası eşitsizliğin, bireylerin düşünümsel güçlerini geliştirmesini engelleyerek karakterlerini sağlıklı olarak şekillendirdiğini ve onları erdemli hayat sürmekten alıkoymadığını savunmuştur.

Aile yapısında kadın lehinde yasal değişikliklere ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

Mill, Nightingale'in düşüncelerinden yararlandığı ve önem verdiği bir felsefecidir. Bu nedenle, hemşireliğin meslekleşmesinde dolaylı etkisi olduğu saptaması yapılabilir.

Elizabeth Blackwell
(1821-1910)

Amerika'da XIX. yüzyılın ortalarına doğru yaşanan halk sağlığı hareketi, feminist ve işçi grupların yer aldığı genel bir ayaklanmanın tıp alanındaki yansımaları oluşturmuştur.

Kadın haklarını da kapsayan bu hareketle, sağlık bakımı ve tıp öğrenimi kapılarının kadınlara açılmasını sağlamıştır.

Kadınların sağlık alanında kendilerine yer bulma çabalarında öncülük eden ilk kadın hekim Elizabeth Blackwell'dir. Blackwell ve Atlantik ötesi hemşireliğin kurucusu Dorothea Dix, bu dönemdeki ve sonrasındaki Amerikan kadın hareketinin önemli simaları olmuşlardır.

Dorothea Dix
(1802-1887)

Elizabeth Garrett
(1836-1917)

Sophie Jex-Blake
(1840-1912)

Florence Nightingale
(1820-1910)

İngiltere'de tıp okullarına kabul edilmeyen Elizabeth Garrett eczacı olarak başladığı meslek yaşamını Paris'te eğitim görüp 1870'de tıp doktoru diploması alarak devam ettirmiştir.

İngiliz kadınlara tıp eğitimi yolu, feminist hareketin öncülerinden Sophie Jex-Blake'in 1874'te Londra Kadınlar İçin Tıp Okulu'nu kurması sonucu açılmıştır.

XIX. yüzyılın başlarında bakım işi hasta refakatçiliğinden ibarettir. Yüzyılın ortalarına doğru reformist kadınların ilgisi bu uğraşa yönelmiş; hastabakıcı kadınların gelişmiş meslek becerisi ve düzgün sosyal yaşamı gerektiği kabul edilmiştir. Florence Nightingale bu reformistlerden biri ve en başarılı olarak tarihteki yerini almıştır.

Hemşireliğin meslek olma yolundaki temelleri Victoria döneminin üst düzey kadınının baskıları sonucu ortaya atılmıştır.

Nightingale'in yetiştirdiği hemşire,

Nightingale ve onu izleyen öğrencileri hemşirelik için iyi bir karakterin yeterli olduğunu, becerinin çok önemli olmadığını kabul etmişlerdir.

Yaşam tarzı ve kendisine atfedilen konum gereği, Osmanlı kadını kapalı kapılar ardında kalmaya mahkûm edilmiştir. Bu mahkûmiyetin günümüzün bakış açısıyla en kabul edilemez yanı ise, cariye gibi kadına özgü bir kölelik statüsünün var olmasıdır.

Kadın erkek eşitsizliğinin ötesinde, kadınlar arası eşitsizliğe de yol açan ve özgürlüğü kısıtlayan ya da daha net bir ifade ile yok sayan bu statünün varlığı, Osmanlı'da köle ticaretinin 1857'de yasaklanmasına kadar sürmüştür.

Hastanelere Mahsus Gazete
1895-1908

Osmanlı'da XIX. yüzyılın sonlarında yapılan reformlarla ortaya çıkan sosyopolitik koşullar, kadınların eğitim ve çalışma ortamlarında varlık göstermelerine zemin hazırlamış, bu durum kadın haklarına ve statüsüne ilişkin tartışmalara olanak sağlamıştır. Kadın hareketlerine örnek olarak 1876'da yaşanan Feshane grevi verilebilir.

Dinlerde Hasta Bakımı

MÖ. 2000'lerden itibaren, Museviler tıp alanında oldukça ileri uygulamalar yapmışlardır.

Eski Ahit'te Levililer bölümünde hasta bakımıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Tedavi yöntemleri arasında yaraları şarapla tedavi etmek, sülük yapıştırmak, vantuz uygulamak yer almıştır.

Bulaşıcı hastalıkları önlemek amacıyla hastanın eşyalarını yakmışlar, bulunduğu odanın duvarlarını kazımışlardır.

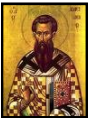
Aziz Paul
(MS 5-67)

Hristiyanlıkta hastalara ve yoksullara yardımcı olmak bu dinin yayılmasındaki temel enstrümanlardan biri olarak kullanılmıştır.

İlk Hristiyan rahipler ve rahibeler Batı ve Doğu Roma'da hastalara, sakatlara ve kimsesizlere yardım amacıyla kuruluşlar açmışlardır. Hristiyanlık çerçevesinde kadınların rol aldığı ilk hasta bakım örgütlenmesi, dine mensup, asil ve yetenekli bir dekonese olan Phoebe tarafından kurulmuştur. Phoebe, Aziz Paul'un bakımını üstlenmiştir.

Kilisenin güçlenmesiyle örgütlü sağlık hizmetleri rahipler ve rahibeler tarafından verilmiştir. Kilisenin devreye girmesi bir bakıma hemşireliğe güç katmış, ancak diğer yandan otoriter izleri hasta bakımını üstlenenlere büyük ölçüde yansımıştır.

Kiliseyle bağlantılı olarak sağlık yardımı sunan kişilere inanç motifleriyle bezenmiş bir saygıyla yaklaşmış, aralarından bazılarını aziz ve azize sıfatları verilmiştir. Hemşirelik mesleğine kutsallık atfetme geleneğinin o dönemin mirası olduğunu düşünmek mantıklıdır.

Aziz Basil
(329-379)

Ortaçağ'da tıbbın en büyük başarısı hastanelerin kurulmasıdır. İlk Hristiyan hastanesini M.S. 372 yılında Kayserili Aziz Basil kurmuştur. Aziz Basil hastalıkların işlenen günahlar sonucu ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Ortaçağ'da kiliseye bağlı sosyal hizmetlerde çalışan dekon ve dekoneler cinsiyet ayrımcılığına uğramamış; eşit çalışma şartlarına sahip olmuşlardır. Ancak bu yardım hizmetlerinde kadınlar daha başarılı olmuş, özellikle manastırlarda verilen hizmet giderek kadınlara özgü hale gelmiştir.

Aziz Gall manastırı bünyesinde açılan hastanenin Batı Avrupa'da ilk olduğu ileri sürülmektedir. Kilisenin kontrolü altında kurulmuş olan bu hastanede, ilaç yapımında kullanılmak üzere bir bitki bahçesi, altı kişilik hasta odaları ve kadrolu bir hekim bulunmuştur.

Haçlı seferleriyle İslam dünyası hastanelerini tanıyan Batılılar, 1200 yılından itibaren bu modele göre hastaneler kurmaya başlamışlardır. Bu seferler sırasında askerlerin yetersiz beslenme ve temizlik sorunları, bulaşıcı hastalıkların hızla yayılmasına neden olmuş, hastanelere ve bakım verecek kişilere ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı gidermek için rahipler, silahşorlar, gönüllülerden oluşan çeşitli örgütlenmeler kurulmuş; hasta bakımıyla da ilgilenen savaşçı-rahip toplulukları ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da ortaçağda hasta ve muhtaçlara bakım için kurulmuş askeri,dini ve sivil örgütlerden bilinenleri;

- Hospitalier
- Saint John Şövalyeleri
- Saint Lasarius Şövalyeleri
- Teutonic Şövalyeler
- Genç Kardeşler
- Santo Spirito
- Clarissalar
- Beguines
- Floransa Kız Kardeşleri
- Ortak Yaşam' dır.

- Hospitalier tarikatı 1113'te şövalyelerce kurulmuş ve Haçlıların Ortadoğu'daki askeri varlıkları sona erdiğinde (1291) Avrupa'da "Saint John Şövalyeleri" olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Saint John Şövalyeleri tarafından Aziz John ve Maria Magdalena adına İtalya'da 1000 yataklı hastane açılmış, kadınlara ve erkekler ayrı koşullar ayrılmıştır. Kadınlar bölümünü "Agnes" adlı bir Romalı kadın yönetmiştir. Bu hastanede asil hanımlar ve şövalyeler çalışmış, özellikle savaş yaralılarının bakımını üstlenmişlerdir.
- Saint Lasarius Şövalyeleri" adı verilen diğer bir grup Ortaçağ'da yaygın olan lepra hastalarının bakımını üstlenmişlerdir

"Teutonic Şövalyeler" Almanlar tarafından kurulmuş, hastaların ve muhtaçların bakımını üstlenmişlerdir. Ancak hasta bakımı alanında Saint John şövalyeleri kadar başarılı olamamışlardır.

- Saint John ve Teuton şövalyeleri ordu bünyesinde yaralı ve hasta bakım düzenekleri kurmanın öncüsü olarak kabul edilmektedir. Hizmet verdikleri hastaneler, Ortaçağ koşullarına göre son derece zengin olmuş ve araç gereç yönünden sıkıntı yaşamamışlardır.

- Manastırlardaki düzenin yozlaşması sonucu bakım hizmetlerinin sürdürülebilmesi için Aziz Francis (1182–1226) manastır dışı örgüt kurmuş ve özellikle lepralı hastalara hizmete önem vermiştir. "Genç Kardeşler" adını verdiği erkeklerden oluşan kuruluşun faaliyetleri iki yüz yıl kadar sürmüştür. Aziz Francis'ten etkilenen bir grup kadın kendilerine "Clarissalar" adını vererek yoksullara ve hastalara bakmışlar, ancak İngiltere'de oluşturdukları kuruluş kilisenin baskısı nedeniyle kapatılmıştır. Aziz Francis'in etkisi ile kurulan üçüncü oluşum toplumdan uzak kalmak isteyen asil kadınların çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır

- Guy de Montpellier; Papa III. Innocent tarafından 1180'de kurulan "Santo Spirito" örgütü yalnızca erkeklerden oluşmuş ve bunlar büyük hastanelerde hasta bakımı ve yönetiminde çalışmışlardır.

- “Begüines” örgütlenmesi, Belçika’da 1184’te sivil kadınlar tarafından kimsesizlerin ve yaralıların bakımı için kurulmuş ve yıllar içinde üye sayısı giderek artmıştır. Bunun dışında 1226’da Floransa’da kurulan “Floransa Kız Kardeşleri” adı verilen örgütte kadınlar çalışmışlar ve hasta bakımında çok başarılı olmuşlardır. XIV. yüzyılda kurulmuş olan “Ortak Yaşam” örgütünde ise kadınlar ve erkekler birlikte çalışmış ve hastaları evlerinde ziyaret etmeye önem vermişlerdir.

İslamiyet’te yaralı ve hasta bakımında kadınların ilk kez yer alışı koruyucu tıbbi ve halk sağlığına dair 300 civarında hadisi bulunan Hz. Muhammed zamanında olmuştur. Hz. Muhammed’in ehli olmayan kimselerin hastaları tedaviye kalkışmaları yasaklamıştır.

Beslenme, temizlik konularında olduğu gibi, hastalık sırasında mekân değiştirme, bulaşıcı hastalığı olanlardan uzak durma ve ağız ve diş sağlığına özen gösterme konularında önerileri bulunmaktadır.

Sağlığı koruyucu önlemler arasında bal yemeyi, kan aldirmayı ve dağlamayı saymış, ancak dağlama yapmayı ümmetine yasaklamış, bu uygulamanın işinin ehli kişilerce yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Savaşlar sırasında hasta bakımı yapanlar arasında peygamber ailesinden olan Hatice, Ayşe, Sevda, Hafsa, Meymune gibi kişiler yanında,

- Esmâ binti Umeyy,
- Halide binti Enes,
- Ümmü Umara gibi tabibelerle,
- Rubeyye binti Muavviz
- Leyla el Gifariyye gibi hasta bakımı yapan kişiler de yer almıştır.

İslam tıp tarihinde ilk seyyar sahra hastanesi, hasta bakıcı- tabibe Rufeide (Kuaybe) binti Sa’d el-Ensariye (el-Eslemiyeye) tarafından kurulmuştur.